

Wie is dit?

(1) Demjanjuk, de beul van Sobibor, is dood, eindelijk. (2) In Toulouse schoot een fanaat joodse kinderen en een leraar dood, nadat hij ook enkele militairen ‘neergelegd’ had, beide uit wraak. (3) Vandaag is het Palmпасen, met straks de takjes bij de communie. (4) En de serie over profeten in ‘Het Hoge Woord’ sluit af met gedichten van Jesaja over een raadselachtige figuur, ‘de ‘Knecht/Dienaar van de Levende’. De vraag is dan: hóe is dit alles in hemelsnaam met elkaar te verbinden: Demjanjuk, die kinderen, Palmпасen én die geheimzinnige Knecht? Is er enig verband, of kwel ik mijzelf (en jullie) alleen maar door er van alles met de haren bij te slepen? Ik weet het niet, misschien is dat zo. Tóch wil ik proberen die alle met elkaar te verbinden, in omgekeerde volgorde, de Schrift voorop (ere wie ere toekomt). Dus: de Knecht van de Levende, dan Palmпасen, dan de joodse kinderen, en in dat verband ook Demjanjuk.

Eindeloos is er over gespeculeerd, al in het jodendom van vóór Christus, dan in het vroege christendom, ook daarna en steeds maar weer, in leerboeken en in leerhuizen. Wie is die dienstknecht die minstens vier keer in de profetieën van Jesaja opduikt, geruisloos verdwijnt, weer verschijnt, soms even zijn stem laat horen, dan weer zwijgt... Totdat hij in een laatste, lange sequentie getekend wordt als een zwaar getekend mens, ‘geminacht en gemeden door de mensen’. Maar die ene rechtvaardige – want hij blijkt een *tsaddiek* – heeft, zo horen we in de afsluiting, velen gerechtvaardigd, hun wandaden op zich genomen. Vreemd allemaal, het roept verontrusting op, maar toch ook verbazing, grote verbazing. Wie is dit? Het klinkt een beetje als in een *western* met Charles Bronson of Clint Eastwood, met zo’n geheimzinnige figuur, die orde op zaken komt stellen: Who are you? Maar ja, dit is de Schrift, dit is Het Hoge Woord en dat is nog wel even iets anders: Wie is dit?

De antwoorden zijn vele geweest. (a) Het is *Jesaja* zelf: een profeet met sterk poëtisch vermogen, die op kunstig literaire wijze zichzelf portretteert en de knechtsliederen door zijn compositie heen weeft, om zo zijn hoorders tot inzicht in hun wandaden te brengen en hun een nieuw perspectief te bieden. (b) Nee, zegt de Targoem (een joodse commentaar op Tenach), het is *Israël* als geheel. Een vernieuwd Israël, dat door veel lijden heen velen een betere toekomst biedt. (c) Het zal niemand verbazen dat de vroege, nog grotendeel joodse christenen in *Jezus* de trekken herkenden van die nederige knechtsgestalte. Híj is de lijdende knecht, die als de ene voor velen tot heil en zegen is geworden.

Misschien moeten we zeggen: het vloeit in elkaar over. De gestalte van een profeet ooit, of van een ander Israël, of van Jezus die ‘de Christus’, Messias

genoemd wordt. En het gaat er ook eigenlijk helemaal niet om *wie* Jesaja ooit bedoelde, maar *wat* deze teksten willen bereiken: dat zijn hoorders van toen en de hoorders van nu bereikt worden door de kracht, de vertroosting en het uitzicht van het verhaal zelf over die rechtvaardige.

Hier houd ik het even bij. Nu komt Palmпасen. Een nederig mens nadert op een ezeltje Jeruzalem, ‘stad van het recht, oord van de vrede’. Dat is een mond vol, maar ja, ik heb het niet zelf verzonnen. Dat ís Jeruzalem, stad van het recht, oord van de vrede – visionair dan, maar goed, Amsterdam is ook niet altijd Mokum, zal ik maar zeggen. Jezus houdt er intocht. Feest! Het gaat er vrolijk aan toe, palmtakken, feestkleden, kinderen dansen en zingen: hier gaat iets gebeuren. Jezus gaat recht toe recht aan door naar de tempel, en daar gebeurt inderdaad iets, zij het niet wat we hadden gedacht. Hup, tafeltjes omgekieperd, stoelen omver gegooid, geldstukken vliegen rond, en hij jaagt ze allemaal weg. Je zou daar overpriester zijn. Zeg, wie is dit? Wat doet die man hier? Vanavond nog een vergadering, met de schriftgeleerden erbij. Die zullen hier toch wel raad mee weten, want die hebben ervoor geleerd.

Het begint vrolijk, maar het loopt niet goed af: ‘Heden hosanna, morgen kruisigt hem!’. Jeruzalem blijkt te zijn: ‘het Jeruzalem dat zijn profeten doodt en stenigt wie tot haar zijn gezonden’. Palmпасen is tenslotte óók de tweede en laatste passiezondag en het begin van de passieweek. Dat dubbele, van plezier en passie, van vreugde én verraad, dat zit er volop in. Maar hoe en waarom? De verzetsman J.B. Charles zei het na de oorlog zo: ‘Er leeft namelijk een verkeerd ventje in ons allemaal, een rotzakje’. Het is behoorlijk verwarrend allemaal.

En dan, altijd en overal maar weer opnieuw: de haat tegen Joden, de moord op de joodse kinderen, en John Demjanjuk. Eindelijk is hij dood, na 91 jaar. In het Jeruzalem van nu staat ook het *Childrens Memorial*, deel van *Yad wa Sjem*. Wie daar wel eens door de spiegelgang is heengegaan, met de weerspiegeling van die duizenden lichtjes, zal ook de namen gehoord hebben die daar de godganse dag klinken. ‘En dit zijn de namen’: van alle kinderen die de 91 niet haalden, lang niet. Omdat ze niet mochten. In het stadsarchief van Amsterdam is momenteel de expositie *In memoriam* te zien, met 3.000 foto’s van de 17.000 kinderen die uit Nederland gedeporteerd en vermoord zijn. Er is in een zomerdienst aandacht besteed aan het eerder verschenen boek van Guus Luijters en Aline Pennewaard. Nu is er de expositie. Van A tot Z: van Marcel Alfred Aa uit Hilversum, vergast op 9 juli 1943 in Sobibor, tot Dineke en Moosje Zwarts uit Raalte, vergast op 29 oktober 1942 in Auschwitz. Zo hadden de nazi’s dat bedacht. (Zoals nú weer een stel rancuneuzen heeft bedacht dat alle moslims criminelen zijn, alle Polen tuig en alle mensen van de Sociale Werkplaats klaplopers.) Tóen hadden ze bedacht, dat het nu maar eens uit moest zijn met het leven van Lientje Kropveld, Abraham Kropveld, Samuel Kropveld, Marcus Kropveld – of van Fanny en Mirjam de Leeuw uit Enschede; zij stierven 2 november 1942, op Allerzielen, 3

jaar en 1½ jaar oud! Jules Schelvis, één van de medeaanklagers in het proces, zegt: ‘Het boek van Demjanjuk kan nu dicht; dat van Sobibor niet, nooit’.

Wat is nu precies het verband? Dat hoor je op tv vaak, nietwaar: ‘Hoe zit dit of dat precies?’ Nu, *precies* weet ik het niet. Eerlijk gezegd weet ik nog maar heel weinig precies, ook niet het verband tussen die knechtsgestalte bij Jesaja, de vrolijke én minder vrolijke kant van Palmpasen, en de dood van de beul van Sobibor. En toch schemert er iets door, vaag soms, een korte flits. Dan zie ik een rechtvaardige, een tsaddiek, Eén, die zó misschien nooit bestaan heeft in Jesaja’s tijd, maar die de hoorders van de profetie tóen, evenals die van Het Hoge Woord nú, tot inkeer en omkeer kan brengen, door het aan te horen en het te bewaren in je hart. Om een nieuw begin te kunnen maken, zonder kabaal en zonder al te grote woorden. En ik zie die ene rechtvaardige zijn stad van het recht, oord van de vrede, binnengaan. Ik wéét dat het verkeerd gaat aflopen. Ik weet tegelijk ook dat het niet voor niets is, dat daar niet voor niets overal in de wereld tot vandaag toe van gesproken en gezongen wordt. Ik weet dat er een zeer bijzonder, een oud verhaal gaat, over een onstuitbaar nieuw begin, vroeg in de morgen ooit, bij het opgaan van de zon. En het schiet me te binnen hoe hij, dienaar van mensen, de kinderen tot zich liet komen, hen omhelsde en zegende. En ik denk: dat moet toch zeker ook voor Marcel Alfred Aa hebben gegolden, voor Lientje Kropveld, voor die kinderen in Toulouse – en voor al die anderen.

Hoe *precies*? Dat wéét ik dus niet. Ik geloof het, ik vertrouw het. Ik geloof zelfs dat wij ook allemaal in die omhelzing passen, elk-een, ieder met zijn eigen persoonlijke sores en ook nog met dat ‘verkeerde ventje’ diep in zich. Die ene rechtvaardige, uit de profetieën van Jesaja, uit de evangelieverhalen, roept dat niet stuk te hameren vertrouwen in mij op.

‘Stel’, dichtte Kees Hermis, ‘stel dat hij er nooit is geweest/ dan nog blazen zijn woorden aan/ wat in ons smeult en licht hij op/ als een van allemaal./ Wij kennen hem niet van gezicht/ wij hebben zijn verhaal’.

Moge dat ons vertroosten, moed geven, de richting wijzen, en de weg doen gaan – hem achterna.

Niek Schuman

Gelezen: Jesaja 42: 1-4 en 52:13 - 53:12 en Marcus 11:1-11